

ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ: ЗАКОРДОННИЙ І ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

PRACTICAL TRAINING OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS: FOREIGN AND DOMESTIC EXPERIENCE

У статті висвітлено сучасні форми і методи практичної підготовки майбутніх учителів початкових класів. Проаналізовано досвід фінської системи підготовки фахівців для освітньої галузі та описано досвід підготовки вчителів початкових класів в Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка.

Особливий акцент зроблено на аналізі організації та проведення педагогічної практики майбутніх учителів досліджуваних країн. Педагогічна практика ґрунтується на засадах практико-орієнтованого підходу, що є загальноприйнятим європейським принципом обох порівнюваних країн. Проаналізовано структуру практичної підготовки, зміст, особливості організації і керівництва практикою.

Акцентовано увагу на організації інternатури як форми наставництва для молодих педагогів, що є новим явищем в українській освіті і потребує глибокого вивчення і впровадження досвіду фінської системи.

Описано досвід діяльності навчальної Лабораторії НУШ, яка діє в НУЧК імені Т.Г. Шевченка, як форма співпраці університету і школи. Важливими інноваційними методами підготовки педагогів і в Україні, і у Фінляндії визначено активні методи (мікрівкладання, метод проєктів, ділові ігри, розв'язування кейсів) Активні методи навчання стимулюють мислення, розвивають здатність до самостійного розв'язку різного роду життєвих і професійних проблемних ситуацій, сприяють формуванню особистісних якостей майбутніх учителів. Важливою формою підготовки є безпосередня участь студентів у проєктах, зокрема у Програмі малих грантів «Підтримка демократії в освітній системі України під час війни» в рамках проєкту «Розвиток культури демократії в педагогічній освіті в Норвегії, Україні та Палестині», що сприяє розвитку професійних здібностей, мотивує до оволодіння психолого-педагогічними, методичними знаннями, розвиває інтерес до педагогічної роботи.

Прогресивними здобутками фінської системи підготовки учителів, які можна впровадити у вітчизняних ЗВО, є: престиж вчительської професії, автономія і творчість вчителя, мультидисциплінарність, гнучкість курікулу, єдність практичної підготовки і наукових досліджень, наставництво. **Ключові слова:** педагогічна практика, інternатура, наставництво, майбутні учителі початкових класів, методична підготовка вчителя.

The article highlights modern forms and methods of practical training for future primary school teachers. The experience of the Finnish system for training professionals in the educational field is analyzed, and the training experience of primary school teachers at the T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium» is described.

Special emphasis is placed on the analysis of the organization and conducting of pedagogical practice for future teachers in the studied countries. Pedagogical practice is based on principles of the practice-oriented approach, that are the generally accepted European principle of both compared countries. The structure of practical preparation, maintenance, is analysed, features of organization and guidance by practice. Attention is accented on organizations of housemanship as forms of mentoring for young educators that are the new phenomenon in Ukrainian education and needs a deeper study and introduction of experience of the Finnish system.

The experience of the activity of the Educational Laboratory NUS (New Ukrainian School), which operates at the T.H. Shevchenko National University, is described. It is a form of collaboration of university and school.

Important innovative methods of teacher training in both Ukraine and Finland are identified. There methods include active methods (micro-teaching, project method, business games, case solving). The active methods of studies stimulate thinking, develop a flair to the independent decision of vital and professional problem situations, assist forming of personality internals of future teachers.

The important form of preparation is a direct student involvement in projects, including the Small Grants Program «Supporting Democracy in the Education System of Ukraine during the War» within the project «Development of the Culture of Democracy in Pedagogical Education in Norway, Ukraine, and Palestine.» It assists to developing professional flairs, explains to the capture, pedagogical, psychological, methodical knowledge, develops interest in pedagogical work.

Progressive achievements of the Finnish teacher training system that can be implemented in domestic higher education institutions include: the prestige of the teaching profession, teacher autonomy and creativity, multidisciplinary, curriculum flexibility, unity of practical training and scientific research, mentoring.

Key words: pedagogical practice, internship, mentoring, future primary school teachers, teacher training methodology.

УДК 378.147.091.33-027.22:[373.3.001.12.011.3-051(100)]
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/70.1.26>

Кисла О.Ф.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Пошук та реалізація новітніх підходів до забезпечення якісно нового рівня практичної підготовки майбутніх учителів зумовлено інтегруванням національної системи освіти в європейський і світовий освітній простір. Значний науковий інтерес становлять прогресивні

напрацювання зарубіжних країн, що мають багаті історичні традиції освіти, накопичили значний досвід у галузі практичної підготовки педагогів у нових соціокультурних умовах. Вивчення досвіду зарубіжних країн сприяє вдосконаленню форм, методів практичної підготовки педагогів, упровадженню інноваційних технологій в освітній процес в університетах України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Позитивні перспективи розвитку вищої педагогічної освіти, особливо підготовки педагогічних кадрів в університетах, є актуальними і привертають увагу багатьох науковців. Зокрема, дослідженню цієї тематики присвячено праці Н. Авшенюк, Я. Болюбаша, С. Вітвицької, В. Глузмана, Л. Дяченко, Т. Кисіль, В. Кременя, М. Марусинець, О. Огієнко, О. Сулими, Н. Постригач, В. Ципко та ін. Досвід зарубіжних країн у підготовці педагогів відображено у роботах О. Локшиної, Н. Ничкало, А. Сбруєвої, Н. Лавриченко, Л. Пуховської та ін. Не зважаючи на широке висвітлення проблеми підготовки педагогічних кадрів в Україні і за кордоном, вважаємо за необхідне проаналізувати досвід практичної підготовки вчителя початкових класів у Фінляндії і узагальнити основні положення, які можна впровадити в українських університетах.

Метою статті є теоретичний порівняльний аналіз практичної підготовки майбутніх учителів початкових класів в університетах Фінляндії та України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Фінська система професійної підготовки вчителів обрана не випадково, адже концепція НУШ базується на досвіді цієї країни. На стрімкий позитивний розвиток педагогічної освіти у Фінляндії вплинуло підвищення статусу професії вчителя на державному рівні та створення високих академічних стандартів для майбутніх учителів.

Якісній підготовці майбутніх фінських учителів сприяє академізація та уніфікування основних компонентів підготовки вчителів початкових класів; поєднання теоретичної і практичної складової і спрямування на дослідну та практико-орієнтовану діяльність; введення гнучких і вільних стандартів освіти, де поєднується традиційне навчання з творчістю [1; с. 62]. Провідними принципами фінської системи підготовки педагогічних кадрів є: індивідуалізація і диференціація у підготовці вчителів початкової школи, довіра і рівноправність, творчість та незалежність педагогічної професії, гнучкість куррікулуму, креативність у навчанні, взаємна довіра у суспільстві [1, с. 64].

Першим етапом педагогічного становлення студента у Фінляндії є ступінь бакалавра при наборі 180 ECTS-кредитів; в порівнянні в Україні – 240 кредитів. Другий етап – ступінь магістра при наборі 120 ECTS-кредитів (в Україні – 90 кредитів).

До викладання у школах Фінляндії допускаються тільки особи, які здобули магістерський ступінь, на відміну від України, де в школі можуть працювати і бакалаври, а в деяких випадках і особи без педагогічної освіти.

Студенти магістратури у Фінляндії проходять основні або базові курси дисциплін, проміжні та курси просунутого рівня з профілюючої

спеціальності, що у сумі становить 120 ECTS-кредитів, а також базові та проміжні курси з додатковою спеціальністю – 60 ECTS-кредитів. Повний ступінь бакалавра та магістра із загальною сумою 300 ECTS-кредитів досягається через п'ять років [2; с. 35]. В Україні студенти мають оволодіти циклом дисциплін загальної та професійної підготовки, а також дисципліни вільного вибору. Отримати ступінь магістра можна в Україні на базі ОР бакалавр (3 р. 9 міс.) за 1,5 або 2 роки.

У фінській академічній навчальній програмі студента кожна спеціальність або дисципліна складається з трьох рівнів: загального, проміжного, поглибленого та включає чотири основні складові, а саме: основне навчання, предметне навчання, ІКТ навчання та вище педагогічне навчання [1, с. 65]. Куррікулум професійної підготовки фінських учителів є достатньо гнучким та неперевантаженим багатьма предметами. Він складається з конкретних навчальних модулів, а саме: комунікативно-орієнтоване навчання; основне базоване навчання; предметне навчання; вище педагогічне навчання; мультидисциплінарне вивчення шкільних предметів; додаткове навчання; факультативне навчання. Окрім того, фінські педагогічні програми включають дослідно-базовану підготовку, підсилену виокремленими компетентностями, яких має набути майбутній вчитель; інформаційно-комунікаційний підхід та визначені методи їх засвоєння [1, с. 65].

Важливою формою підготовки майбутніх учителів початкових класів і в Україні, і у Фінляндії є педагогічна практика. Вона ґрунтується на засадах практико-орієнтованого підходу, що є загальноприйнятим європейським принципом обох порівнюваних країн. Оскільки фінські педагоги мають багато свободи у створенні індивідуальних освітніх траєкторій для учнів, виборі методів та підходів викладання, велика роль відводиться практичній підготовці студентів у школах при університетах та партнерських загальноосвітніх школах.

В українських ЗВО, зокрема в НУЧК імені Т.Г. Шевченка, згідно Положення про практичну підготовку затверджено такі види практики для студентів ОП 013 Початкова освіта на бакалавраті: навчальна (польова, позакласна та позашкільна, у 1 класі, у дитячих таборах), виробнича; на магістратурі: виробнича, науково-дослідна, переддипломна [6]. Під час практики майбутні вчителі початкових класів залежно від освітньої програми (ОП бакалавр чи ОП магістр) виконують такі види робіт: спостерігають за роботою вчителя на уроці і у позаурочній діяльності, здійснюють аналіз уроку, який проводить учитель або студент-однорупник; допомагають організовувати виховні заходи як на рівні класу, так і на рівні школи; проводять виховну роботу за планом вчителя; допомагають в оформленні класного кабінету; перевіряють зошити

і ведуть шкільну документацію. Під час виробничої практики проводять пробні і залікові уроки, готують навчально-методичне забезпечення і плани-конспекти уроків; беруть участь в обговоренні уроків інших студентів; готують характеристику на учня і класний колектив; проводять емпіричне дослідження для написання курсової або магістерської роботи. Під час науково-дослідної практики студенти беруть участь у наукових конференціях, готують наукові публікації, проводять експериментальне дослідження.

Навчальна практика в Університетах Фінляндії здійснюється в декілька етапів, а саме: вступна практика на початку навчання, основна практика, предметна шкільна практика, практика викладання. Практичне навчання поєднується з науково-дослідною роботою студента, що позитивно позначається на якості магістерської роботи, що є співзвучним і з вітчизняними університетами. Протягом усього періоду проходження педагогічної практики студенти створюють педагогічне портфоліо, що містить навчальний матеріал, який відображає практику, а також оцінку виконаної роботи. Основна мета педагогічного портфоліо – продуктивне забезпечення відповідних методів роботи для удосконалення педагогічного викладання у школі [7; с. 108].

В університетах України, зокрема в НУЧК імені Т.Г. Шевченка, впродовж практики студенти ведуть щоденник спостережень, де занотують свої враження від практики, здійснюють рефлексію, а також готують теку з навчально-методичними матеріалами до проведених уроків і звіт з практики.

У практичній підготовці майбутніх учителів початкових класів багато університетів Фінляндії використовує системи заслуг. Урахування педагогічного портфоліо, наукового дослідження, написання магістерської роботи – підвищує ефективність і результативність практичного та теоретичного навчання студентів, що розглядається університетами як повноцінна і «рівна заслуга» для кар'єрного зростання в рамках університету та майбутньої роботи в школі. Підготовка і захист магістерської роботи також є обов'язковим компонентом підготовки майбутніх учителів початкових класів в Україні.

У Фінляндії студенти проходять педагогічну практику не тільки в муніципальних школах, а й у «Педагогічних тренувальних школах» при університетах Фінляндії. У Фінляндії близько 13 педагогічних тренувальних шкіл (Рованіємі, Оулу, Каяані, Йоенсуу, Ювяскюля, Васаві, Темпере, Савонлінна, Раума, Хамеєнлінна, Турку, Віккі та Хельсінкі). «Педагогічні тренувальні школи» забезпечують супервізію і тьюторство для студентів-стажерів, проводять дослідження і впроваджують педагогічні інновації, здійснюють педагогічну підготовку в процесі навчання [1, с. 66–67]. Майбутні вчителі під час практики навчаються вибудовувати свою професійну ідентичність, практичну теорію, вивчають

зміст предметів, методи оцінювання, практикують комунікацію з колегами, учнями та батьками.

На першому курсі університету під час «вступної практики», студенти вже можуть допомагати вчителям, проводити невеликі групові заняття з учнями. На цьому етапі їхні дії контролює вчитель.

На третьому курсі відбувається більш автономна багатодисциплінарна базова практика (7 тижнів). Студенти працюють парами й навчаються самостійно ставити цілі для своєї педагогічної практики; викладати предмети окремо та інтегровано; використовувати різноманітні методи навчання (практико- та феноменоорієнтовані, а також театральні постановки); складати та виконувати плани на певні періоди; планувати структуру уроків та реалізовувати навчання в різному освітньому середовищі (в класі, на природі, під час екскурсій чи онлайн); надавати інструкції та підтримувати мотивацію учнів.

На першому тижні фінські студенти, як і українські, знайомляться з учителями та адміністрацією школи, де вони проходять практику, зі шкільними правилами та обладнанням, яке можна використовувати, спостерігають за роботою вчителів у різних класах. На другому тижні вони відвідують уроки в класі, де викладатимуть, щоб зрозуміти, на якому етапі перебуває навчання та вивчити своїх майбутніх учнів, а також планують свою роботу на наступні тижні практики.

З 3-го до 7-го тижня фінські студенти викладають у парах (коли один є учителем, другий – помічником, а потім навпаки), і проводять по 10 уроків щотижня. Загалом виходить 50 уроків із 5 різних предметів. Уроки в парах є досить цікавою ідеєю, що можна запровадити і в українських університетах.

Перш ніж розпочати викладання, і фінські, і українські студенти складають план-конспект уроку. Далі керівник педагогічної практики від школи спілкується з ними, аналізує, коригує та затверджує план-конспект. Перед початком уроку відбувається короткий брифінг (консультація – в українських університетах), під час якого практиканти розповідають, як проводитимуть урок, яких цілей хочуть досягти. Під час уроку вчитель-супервізор спостерігає за роботою студентів і робить нотатки. Після цього відбувається рефлексія, на якій вони обговорюють, як минув урок, чи вдалося досягти поставлених цілей, якщо ні – то чому й що необхідно змінити наступного разу.

Протягом усієї практики студенти і фінських, і українських університетів ведуть щоденники, де записують усе, що помітили, чого навчилися, аналізують помилки, яких припустилися, а на останньому тижні складають підсумковий звіт на 5–10 сторінок і визначають цілі для майбутньої практики. Звіт про самооцінювання надсилається педагогу-супервізору, спільно обговорюється та аналізується [3].

Керівники навчальної практики спостерігають за роботою студентів і дають їм зворотний зв'язок під час кожного обговорення та аналізу в групі. На цих зустрічах, які зазвичай тривають 15–30 хвилин, відпрацьовуються навички саморефлексії та самооцінювання в безпечній та позитивній атмосфері. Інші студенти також можуть стежити за уроками однокурсників та надавати зворотний зв'язок [3].

Кожен студент у Фінляндії має двох кураторів педагогічної практики: викладач університету та класний керівник. Ці два педагоги-супервізори забезпечують поєднання теорії та практики для розвитку професійної ідентичності майбутніх учителів. Студенти українських ЗВО також мають керівника педагогічної практики з боку університету, є груповий керівник, який керує студентами у закріпленій школі, та методисти з фахових методик, які консультують щодо проведення уроків з конкретного предмету, також на рівні школи за кожним студентом закріплюється вчитель-класовод, який теж консультує кожного дня студентів.

Майбутні учителі початкових класів НУЧК імені Т.Г. Шевченка педагогічну практику проходять у школах м. Чернігова та області, з якими підписано договір про співпрацю, а також за межами області, якщо заклад освіти надає запит для проходження практики студентом (клопотання). Студенти можуть самостійно обирати базу практики. З огляду на це цікавим є досвід співпраці університету та ЗЗСО. Так, в межах співпраці Університету і ЗЗСО на факультеті дошкільної, початкової освіти та мистецтв НУЧК імені Т.Г. Шевченка з 2020 р. діє Лабораторія НУШ. До діяльності Лабораторії НУШ залучені педагоги початкової школи № 25 м. Чернігова (директор Кириленко Н.М.). Лабораторія НУШ є структурним підрозділом Університету, що займається практичною та координаційною роботою. Вона покликана інтегрувати зусилля викладачів факультету та вчителів школи з метою вивчення сучасного стану викладання в НУШ. Лабораторія НУШ спрямовує свої зусилля на фахову підготовку майбутнього вчителя початкової школи до практичної діяльності в умовах НУШ [4]. Майбутні учителі мають змогу відвідувати уроки в початковій школі, які проводять сертифіковані учителі НУШ та є експертами в сертифікації та тренерами НУШ (Коломійченко Аліна Алібеківна, Романенко Катерина Сергіївна, Коваленко Анастасія Володимирівна). Частина практичних занять дисциплін фахової практичної підготовки проводиться безпосередньо в початковій школі № 25 (організація та управління у початковій школі – директор Кириленко Н.М., моніторинг якості освіти – директор Кириленко Н.М., педагогічна майстерність – вчитель початкових класів Коломійченко А.А., методика викладання соціальної та історичної освітньої галузі – вчитель

Романенко К.С., методика викладання природничої освітньої галузі – вчитель Коваленко А.В.). Дані педагоги є співробітниками-сумісниками кафедри дошкільної, початкової освіти та мистецтв. На базі цієї школи студенти щорічно проходять різні види практики та проводять експериментальні дослідження при підготовці кваліфікаційних робіт, що сприяє практичному впровадженню результатів наукових робіт студентів. Вчителі даної школи є керівниками і консультантами курсових і кваліфікаційних робіт.

Молоді педагоги-інтерни школи, які працюють перший рік (Більська Анастасія, Пашковська Вікторія, Марченко Анна) отримують науково-методичний супровід від викладачів кафедри під час проходження педагогічної інтернатури. На сьогоднішній день актуальною є проблема формування інституту наставництва в ЗЗСО. Це явище не є новим для фінської системи освіти, тому варто вивчати досвід закордонних колег у цьому питанні. Педагогічна інтернатура здійснюється через проведення індивідуальних консультацій; допомогу у підготовці навчальних занять; взаємовідвідування занять; здійснення моніторингу результатів навчання учнів; участь у тренінгах, семінарах з методичних питань та ін. заходах; вивчення досвіду кращих педагогів; залучення до взаємодії з науковими, науково-педагогічними та педагогічними працівниками, участі в професійних спільнотах педагогічних працівників; психологічний супровід [5].

На базі НУЧК імені Т.Г. Шевченка створено Центр лідерства та профмайстерності, що надає педагогічну підтримку молодим учителям і сприяє підвищенню майстерності педагогів із досвідом (керівники – Воєділова О., Дженджеро О.Л.)

У Фінляндії проблема педагогічного наставництва не є новою. Воно відбувається на основі підходу «рівний рівному» і передбачає зростання й розвиток молодого вчителя; якісний зворотний зв'язок через спостереження, оцінний коментар; поради від досвідчених колег. Передумовами успішного групового наставництва є відкритість, довірлива атмосфера, чіткі правила для групи. Групове наставництво відбувається через взаємовідвідування уроків, спільне обговорення і групову рефлексію. Воно здійснюється на основі активної взаємодії (співпраця, інтерактивні вправи, обговорення, самостійні висновки), конфіденційності й етики обговорення (без критичних зауважень) та добровільності. Групове наставництво організовується у змішаних групах (5–10 осіб) – вчителі-початківці працюють з досвідченими колегами. Кожна сесія протягом року має тему. Зустрічі відбуваються по 1,5–2 години 6–8 разів на рік. Важливого значення надається зворотньому зв'язку – рефлексії: ведення щоденника рефлексії; рефлексивні дискусії; метафори; рефлексія над фотографіями; рефлексія «Цибулева модель».

Важливою складовою професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів в Україні та Фінляндії є методична підготовка, яка передбачає три етапи: ознайомлення з навчальними програмами ЗЗСО, підручниками; вивчення основ дисципліни, передового педагогічного досвіду; розвиток творчого потенціалу, педагогічної майстерності. Дієвими інноваційними методами методичної підготовки майбутніх учителів є ділові ігри, розв'язування кейсів, виконання проєктів, мікровикладання. Активні методи навчання, які використовують і в українських ЗВО, і за кордоном, дійсно стимулюють мислення, розвивають здатність до самостійного розв'язку різного роду життєвих і професійних проблемних ситуацій, сприяють формуванню цінних особистісних якостей майбутніх учителів.

Досить цікавою складовою підготовки майбутніх учителів у НУЧК імені Т.Г. Шевченка є участь студентів у різноманітних проєктах, які реалізуються на факультеті дошкільної, початкової освіти та мистецтв. Так, у 2022 р. подано заявку на Програму малих грантів «Підтримка демократії в освітній системі України під час війни» в рамках проєкту «Розвиток культури демократії в педагогічній освіті в Норвегії, Україні та Палестині» і успішно реалізовувався на базі університету проєкт «Психолого-педагогічна підтримка першокласників під час адаптаційного періоду в умовах невизначеності». Менеджер даного проєкту Кисла О.Ф., доцент кафедри дошкільної та початкової освіти. Мета проєкту – сприяти успішній адаптації першокласників до освітнього процесу в умовах невизначеності. Задіяні учні 1 класів ЗЗСО м. Чернігова та їх батьки.

В межах проєкту було проведено 13 активностей: майстеркласи, виховні заходи, ігротеки, зустрічі, діагностика адаптації дітей до школи та рівня тривожності. До всіх заходів були задіяні студенти спеціальності «Початкова освіта», які під керівництвом викладачів-наставників були тренерами у проведенні майстеркласів, ігротек (Яценко Христина, Кислова Катерина, Асаулко Марія, Казак Анастасія), допомагали в організаційній роботі як волонтери, у проведенні діагностики адаптації і в аналізі діагностичних матеріалів, адже впродовж вересня-жовтня студенти-третьокласники перебували на навчальній практиці у 1 класах. По завершенню проєкту на базі НУЧК імені Т.Г. Шевченка за ініціативи студентів проводились ігротеки, майстеркласи для учнів початкової школи і дітей дошкільного віку (до дня св. Миколая, Нового року, зустріч весни). Проведення таких майстеркласів,

ігротек, неформальне спілкування студентів з учнями сприяє розвитку професійних здібностей, мотивує до оволодіння психолого-педагогічними, методичними знаннями, розвиває інтерес до педагогічної роботи.

Висновки із цього дослідження і подальші перспективи в цьому напрямку. В результаті аналізу літератури з теми дослідження, здобутків вітчизняних і закордонних педагогів, власного практичного досвіду підготовки майбутніх учителів початкової школи, досвіду участі у проєктах можна виокремити прогресивні ідеї у фінському досвіді, які можна використати у практичній підготовці майбутнього вчителя в Україні, серед них: доступність; рівноправність учасників освітнього процесу; творчість вчителів; полікультурність та полікомпонентність куррікулуму у підготовці майбутніх учителів початкової школи; мультидисциплінарність; соціально-гуманістична спрямованість професійної підготовки і соціальна відповідальність; інтеграція теоретичного та практичного навчання; наставництво – підтримка від студента до молодого педагога; активне навчання у поєднанні з практикою і наукою; сучасна матеріально-технічна база та повне державне фінансування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Зарубіжний досвід професійної підготовки педагогів : аналітичні матеріали / [Авшенюк Н.М., Дяченко Л.М., Котун К.В., Марусинець М.М., Огієнко О.І., Сулима О.В., Постригач Н.О.]. Київ : ДКС «Центр», 2017. 83с.
2. Ничкало Н., Лук'янова Л., Хомич Л. Професійна підготовка вчителя: українські реалії, зарубіжний досвід : наук.-аналіт. доп. / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України; За ред. В. Кременя. Київ : Вид-во ТОВ «Юрка Любченка». 2021. 54 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/726268/1/analit_dopovid_2021.pdf
3. Практика майбутніх учителів та менторство: досвід Фінляндії. Нова Українська школа. URL: <https://nus.org.ua/articles/praktyka-majbutnih-uchyteliv-ta-mentorstvo-dosvid-finlyandiyl/>
4. Положення про навчальну Лабораторію. URL: <https://drive.google.com/file/d/1s5yCe5NCgapDt78HL8A4lwExn74IRu2V/view>
5. Положення про педагогічну інтернатуру. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1670-21#Text>
6. Положення про організацію та проведення практики здобувачів освіти НУЧК імені Т.Г. Шевченка. URL: <https://drive.google.com/file/d/1dfDhLLPh8D5gWkh9hMazgg7O49TPgZgd/view>
7. Цюняк О. Професійна підготовка майбутніх вчителів початкових класів в умовах цифрової трансформації освіти. Монографія. 2021. Івано-Франківськ : Кушнір Г.М. 316 с.